

VỀ VAI TRÒ CỦA VĂN HỌC DỊCH Ở VIỆT NAM GIAI ĐOẠN HIỆN NAY

NGUYỄN THỊ BÍCH HẠNH^(*)

I. Sự bùng nổ của văn học dịch

Văn học dịch là một bộ phận quan trọng không thể tách rời của nền văn học Việt Nam. Trước đây, vào những năm 1960-1980 của thế kỷ XX, những tác phẩm dịch chủ yếu tập trung vào văn học cổ điển thế giới, văn học các nước xã hội chủ nghĩa (Liên Xô, Trung Quốc) và một vài nước Đông Âu (Đức, Ba Lan, Hungary, Bungary, Tiệp Khắc...). Tuy nhiên, từ khi bước vào thời kỳ Đổi mới, phạm vi của văn học dịch đã được mở rộng hơn rất nhiều. Việc chọn và dịch các tác phẩm văn học đã có sự cởi mở đột biến với nhiều phong cách đa dạng và nhiều khuynh hướng khác nhau. Thông qua các dịch phẩm, bức tranh toàn cảnh và đa màu sắc của văn học thế giới có điều kiện “vượt các rào cản” về ý thức hệ và ngôn ngữ để đến với độc giả Việt Nam.

Từ nhiều năm trở lại đây, văn học dịch bùng phát với số lượng tác phẩm thuộc mọi thể loại như tiểu thuyết, truyện ngắn, ký, kịch... từ nhiều thứ tiếng trên thế giới như Trung Quốc, Nhật Bản, Anh, Pháp, Mỹ, Tây Ban Nha... Đó là những tác phẩm cổ điển thế

giới được dịch trực tiếp từ ngôn ngữ nguyên bản, sau *Faust* của Goethe do Quang Chiến dịch năm 2001 là *Thần khúc* của Dante Alighieri do GS. Nguyễn Văn Hoàn dịch từ tiếng Italia, năm 2005 xuất bản phần đầu, đến năm 2009 ra trọn vẹn (Nhà xuất bản Khoa học xã hội ấn hành, dày 1.044 trang). Tiếp đó là *Chàng Tadeush hay là vụ cưỡng bức cuối cùng ở Litva* của Adam Mickiewicz do dịch giả Nguyễn Văn Thái dịch từ tiếng Ba Lan (Nhà xuất bản Hội nhà văn và Trung tâm Văn hoá Ngôn ngữ Đông Tây ấn hành, năm 2008).

Bên cạnh đó là một số công trình sách dịch khác như bộ truyện *Nghìn đêm lẻ là Nghìn ngày lẻ* và 12 sử thi huyền thoại của dịch giả - nhà báo lão thành Phan Quang, hay tập 2 *Dưới bóng những cô gái tuổi hoa* trong bộ sách 7 tập *Đi tìm thời gian đã mất* của Marcel Proust được dịch bởi Nguyễn Trọng Định, xuất bản năm 2006. Gần đây nhất là bản dịch *Lolita* do dịch giả ngoại bát tuần Dương Tường thực hiện.

---

^(*) Viện Thông tin KHXH.

Ngoài ra, có những cuốn sách được bạn đọc và dư luận báo chí đánh giá cao ngay khi ra đời, chẳng hạn *Tuyển tập thơ trữ tình thế giới thế kỷ XX* do nhà thơ cựu trào Bằng Việt xuất bản năm 2005, hay tuyển tập *Olga Bergolt của tôi* của dịch giả trẻ thế hệ 7X xuất bản năm 2010. Cùng với đó, hàng loạt tác phẩm văn học dịch đã khiến nhiều độc giả say mê như *Mặt trời nhà Scozta* của Laurent Gaudi, *Biên thành* của Thẩm Tùng Văn, *Totem sói* của Khương Nhung, *Hạt cơ bản* của Michel Houellebecq, *Biên niên ký chim vặn dây cót* của Haruki Harakami, *Kitchen* của Banana Yoshimoto, ba tác phẩm *Mắt sói*, *Cám ơn*, *Như một cuốn tiểu thuyết* của Daniel Pennac, *Huỳnh đệ* và *Hứa Tam Quan bán máu* của Dư Hoa,...

Chỉ tính trong 10 năm qua, các tác phẩm dịch được Hội Nhà văn Việt Nam liên tiếp trao giải như: *Faust*, kịch thơ của đại văn hào Đức Goethe, Quang Chiến dịch (2002); *Đàn hương hình*, tiểu thuyết của Mạc Ngôn (Trung Quốc), Trần Đình Hiến dịch (2003); *Quý thành*, tiểu thuyết của Giả Bình Ao (Trung Quốc), Lê Bầu dịch (2004); *Cuộc đời của Pi*, tiểu thuyết của nhà văn Canada Yann Martel, Trịnh Lữ dịch (2005); tập thơ *Những ngôi sao băng* của 5 nhà thơ Nga do Thúy Toàn dịch (2005); *Khúc hát trái tim* của nhà thơ thần đồng Mỹ Mattie Stepanek, Hữu Việt dịch (2007); *Tên tôi là đỏ*, tiểu thuyết của nhà văn Thổ Nhĩ Kỳ Orhan Pamuk, giải thưởng Nobel 2006, Phạm Viêm Phương và Huỳnh Kim Anh dịch (2008); *Triệu phú khu ổ chuột*, tiểu thuyết của nhà văn Ấn Độ Vikas Swarup, Nguyễn Bích Lan dịch (2010); tập thơ *Bài hát ngày mai* của nhà thơ Hàn Quốc Ko Un do Lê Đăng Hoan dịch (2011).

Không chỉ dịch văn học nước ngoài sang tiếng Việt, mà việc dịch “ngược” từ tiếng Việt ra tiếng nước ngoài cũng là lĩnh vực khá sôi nổi. Từ *Truyện Kiều* của Nguyễn Du, thơ Nguyễn Trãi, thơ Hồ Xuân Hương, *Chinh phụ ngâm* của Đặng Trần Côn đến bản dịch Nôm của Đoàn Thị Điểm... đều đã được dịch ra tiếng Pháp, tiếng Anh và nhiều thứ tiếng khác, hiện tại vẫn còn nhiều dịch giả đang tiếp tục thử sức trong mảng dịch này. Chẳng hạn, *Truyện Kiều* của Nguyễn Du, hơn chục năm trở lại đây, đã có thêm ít nhất 3 bản dịch mới sang tiếng Pháp, tiếng Anh được công bố. Đó là: Bản dịch tiếng Pháp năm 1994, bản dịch tiếng Anh năm 1996 của dịch giả Lê Cao Phan; Bản dịch tiếng Pháp lần một năm 1999 và lần hai năm 2003, bản dịch tiếng Anh năm 2008 của dịch giả Lưu Hoài.

Bên cạnh đó, một số tác giả còn tự dịch tác phẩm của mình sang tiếng nước ngoài. Bắt đầu phải kể đến *Cánh thời gian - Alies du Temps* của Tú Sốt ra mắt năm 1997 nhân dịp Việt Nam đăng cai tổ chức Hội nghị thượng đỉnh các nước sử dụng tiếng Pháp. Gần đây nhất, xuất hiện cuốn thơ *Lục giác sông Hồng - L'hexagone de Song Hong* của 6 tác giả Dương Tường, Hoàng Hưng, Dạ Thảo Hương, Ngô Tự Lân, Phan Huyền Thư và Vi Thùy Linh. Rồi *Thời gian - biển khơi - Time and the sea* (Nhà xuất bản Văn nghệ 2006)...

II. Vai trò của văn học dịch trong giai đoạn hiện nay

1. Văn học dịch là cầu nối văn hóa và sẻ chia tri thức giữa các nền văn hóa

Văn học dịch là một thể loại sáng tạo nghệ thuật độc đáo, là con ngựa thồ giao lưu văn hóa nhân loại, nhịp cầu hữu nghị giữa các dân tộc. Theo cách

nói của dịch giả Thúy Toàn, văn học dịch là “một trong hai nguồn nuôi dưỡng và phát triển văn học dân tộc” (Thúy Toàn, 2009, tr.6). Nếu xét từ góc độ giao lưu văn học thì văn học dịch chính là chiếc cầu nối giữa văn học trong nước với văn học nước ngoài. Trong xu thế hội nhập hiện nay, để không bị hòa tan thì quảng bá văn hóa thông qua văn học là cách làm thông minh của những quốc gia có tầm nhìn mới. Nhiều nước trên thế giới hiện nay đã và đang tích cực quảng bá văn hóa bằng nhiều hình thức khác nhau như thông qua du lịch, ẩm thực hay qua các hoạt động văn hóa nghệ thuật. Trong số các hoạt động ấy đương nhiên không thể thiếu sự góp mặt của các tác phẩm văn học.

Tại Hội nghị quốc tế “*Dịch văn học và văn học dịch Hàn Quốc ở Châu Á*” do trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn Tp. Hồ Chí Minh phối hợp với Viện Dịch thuật văn học Hàn Quốc tổ chức năm 2011, vấn đề vai trò của dịch thuật trong thời đại toàn cầu hóa hiện nay đã được đặt ra. Ông Joo Youn Kim - Viện trưởng Viện Dịch thuật văn học Hàn Quốc nhấn mạnh rằng: “Biên dịch đóng vai trò liên thông giữa các ngôn ngữ. Nó mang lại sự thấu hiểu lẫn nhau giữa các dân tộc, khẳng định điểm chung giữa các nền văn học, do đó văn học có sứ mệnh xây đắp hòa bình, hòa hợp” (Minh Thi, 2011). Qua đó, chúng ta có thể hiểu rằng tác phẩm văn học là một sản phẩm văn hóa tinh thần tổng hợp (theo Minh Thi, 2011) và mỗi dịch phẩm văn học sẽ cung cấp những tri thức mới, những nền văn hoá mới, mở mang nhãn quan, làm phong phú vốn sống và hiểu biết cho mỗi người. Tiếp cận được với mỗi dịch phẩm, chúng ta có thể tìm hiểu được thế giới xung quanh dưới nhiều phương

diện, nhiều góc độ trở nên nhanh chóng và dễ dàng hơn. Ví như kiến thức về kinh tế trong sáng tác của Balzac hay những hiểu biết về kiến trúc của V. Hugo, tư tưởng triết học của R. Targo hoặc những lý giải kỳ thú các biểu tượng hội họa trong tiểu thuyết của Dan Brown...

Dịch thuật văn học là một trong những chiếc cầu nối gần khoảng cách giữa các nền văn hóa để các dân tộc hiểu biết lẫn nhau. Từ đó mở rộng tầm hiểu biết về những vùng miền văn hóa khác nhau trên thế giới. Theo PGS. TS. Nguyễn Văn Dân (Chủ tịch Hội đồng Văn học dịch, Hội Nhà văn Việt Nam): “Văn học dịch ở Việt Nam hiện nay đã trở thành một bộ phận không thể thiếu của đời sống văn học nước nhà. Nó là một trong những kênh quan trọng, thậm chí đối với công chúng bình dân thì nó có thể được coi là kênh quan trọng nhất để giúp độc giả Việt Nam tiếp cận với những tinh hoa văn hoá và văn học của thế giới. Nói một cách khác, văn học dịch là một cửa sổ nhìn ra thế giới” (Nguyễn Văn Dân, 2012).

Trong thời kỳ hội nhập quốc tế, thị trường sách văn học dịch của chúng ta ngày càng trở nên phong phú, đa dạng và cập nhật. Cánh cửa sổ nhìn ra thế giới của văn học dịch ngày càng rộng mở, khơi mở những chân trời mới về nhận thức, tư duy. Từ đó tác động đến hoạt động sáng tác, nghiên cứu văn học trong nước, đến suy nghĩ, lối sống và thị hiếu thẩm mỹ của độc giả Việt Nam.

2. Văn học dịch tác động tích cực đến ngôn ngữ dân tộc và phong trào sáng tác văn học trong nước

Đã từ lâu tiếng Việt chịu sự ảnh hưởng sâu sắc của văn hóa và ngôn ngữ

Trung Hoa. Bồi đất nước rộng lớn và giàu văn hóa truyền thống cổ xưa này đã sớm có hệ thống ngôn ngữ văn tự riêng, thêm vào đó nước ta lại từng chịu sự đô hộ của Trung Hoa hàng nghìn thế kỷ. Vì lẽ đó, ngôn ngữ nước ta không tránh khỏi sự ảnh hưởng nhất định từ tiếng Hán. Các nhà nghiên cứu văn học nhận định rằng "... tiếng Việt quá nửa số từ và ngữ bắt nguồn từ chữ Hán..." (Thúy Toàn, 1999, tr.27).

Quá trình phát triển ngôn ngữ ở Việt Nam gắn với nhiều mốc lịch sử quan trọng. Trước hết, vào những năm đầu của thiên niên kỷ thứ nhất khi Phật giáo du nhập vào Việt Nam, người Việt đã dịch kinh từ tiếng Phạn (Sanskrit) để phổ biến nó. Những từ ngữ thông dụng được sử dụng trong đời sống tâm linh của nhân dân ta như: Nam mô A Di Đà, cõi Niết bàn, kinh Vệ đà, tượng Quan Âm Bồ Tát... là ví dụ minh chứng, vốn là từ dịch âm từ tiếng Phạn, do các vị tăng ni ở đất Luy Lâu, Thuận Thành, Kinh Bắc dịch từ kinh sách Phật giáo. Giai đoạn này, kinh sách Phật giáo sớm được dịch ra và truyền bá rộng khắp trên toàn lãnh thổ. Triết lý nhà Phật đã góp phần thúc đẩy văn học Lý, Trần phát triển rực rỡ trong thời gian đó. Tiếp theo là sự kiện ông cha ta sáng tạo ra chữ Nôm - một loại chữ riêng của dân tộc - trên cơ sở dựa theo chữ Hán. Sự ra đời của chữ Nôm vào thế kỷ XIII là điều kiện để chúng ta dịch các tác phẩm cổ điển Trung Hoa từ tiếng Hán sang tiếng Việt. Các nhà văn, nhà thơ đã vận dụng những thể thơ Đường, thể từ Tống vào thơ Việt Nam một cách linh hoạt, tạo thành những áng thơ trác tuyệt như Tỳ bà hành, Chinh phụ ngâm.... Việc dịch các bộ tiểu thuyết cổ điển của Trung

Hoa cũng thúc đẩy sự hình thành và phát triển văn xuôi nước nhà. Bước sang đầu thế kỷ XX, qua sự tiếp thu văn hóa, văn học phương Tây, đặc biệt là sự xuất hiện chữ Quốc ngữ đã đánh dấu mốc quan trọng cho sự phát triển ngôn ngữ dân tộc sau đó. Việc dịch các tác phẩm văn học, điển hình là các tác phẩm văn học Pháp đã tạo điều kiện cho sự ra đời của tiểu thuyết hiện đại cũng như cả một trào lưu thơ mới của Việt Nam. Giữa thế kỷ XX trở đi, việc tiếp cận văn hóa và dịch các tác phẩm văn học của Nga Xô viết và các nước XHCN đã tác động mạnh mẽ đến việc hình thành và khẳng định một nền văn học cách mạng đồ sộ trong nước.

Về mặt ngôn ngữ, tiếng Việt ngày càng phát triển đến trình độ cao và dần có thể vươn tới mặt bằng để sánh cùng với các ngôn ngữ khác trên thế giới. Những từ, ngữ mới được bổ sung, vay mượn, những cấu trúc mới xuất hiện, sau một thời gian ngắn đã trở nên thông dụng khiến tiếng Việt ngày một giàu có hơn. Mặt khác, việc sử dụng tiếng Việt trong giảng dạy ở các trường học có thể chuyển tải được những thông tin về thành tựu mới nhất trong các lĩnh vực khoa học, kỹ thuật cũng như văn hóa, triết học, nghệ thuật,... là minh chứng rõ ràng nhất cho sự phát triển đỉnh cao của tiếng Việt.

Tâm ảnh hưởng của văn học dịch đến phong trào sáng tác văn học trong nước là không nhỏ. Nếu giai đoạn đầu thế kỷ XX đến năm 1945, văn học dịch đã góp phần tạo tiền đề cho nền văn thơ hiện đại Việt Nam xuất hiện với các trào lưu thơ mới, văn xuôi hiện đại của các tác giả tiêu biểu như Xuân Diệu,

Huy Cận, Chế Lan Viên, Nguyễn Đình Thi, nhóm Tự lực văn đoàn... thì đến nay văn học dịch vẫn tiếp tục tác động mạnh mẽ tới nền văn học Việt Nam với xu hướng hội nhập quốc tế hóa sâu rộng. Các khuynh hướng sáng tác của văn học thế giới đã góp phần làm chuyển biến văn học trong nước ở nhiều mặt. Những trường tiểu thuyết, những thể thơ cách tân táo bạo, nghệ thuật phong phú, đa dạng và nhiều màu sắc, đề tài sáng tác lấy cảm hứng từ mọi mặt, mọi lĩnh vực của cuộc sống làm cho văn học trở nên gần gũi hơn với đời thực. Các tác phẩm văn học dù ngắn hay dài đều là những bức tranh xã hội thu nhỏ với những con người, tính cách, số phận và hoàn cảnh sống được mô tả chân thực và sinh động trong đó.

Qua đó, có thể thấy, văn học dịch không chỉ làm phong phú thêm kho tàng văn học Việt Nam mà nó còn góp phần thúc đẩy văn học trong nước phát triển. Diện mạo văn học dân tộc thay đổi qua từng thời kỳ trong lịch sử trên mọi phương diện, một phần là do những tác động của văn học dịch. Trong xu thế mở cửa hợp tác quốc tế hiện nay, văn học dịch sẽ góp phần củng cố, giữ gìn và phát huy sự trong sáng của tiếng Việt một cách tích cực.

3. Văn học dịch phục vụ nhu cầu nghiên cứu

Văn học dịch là một bộ phận khăng khít của quá trình hình thành và phát triển văn học dân tộc nói chung nên đã đến lúc mảng sách này cần được đánh giá lại một cách cơ bản, như xây dựng lịch sử phát triển, hình thành lý luận dịch thuật, đồng thời đẩy mạnh việc thường xuyên nghiên cứu, phê bình

hoạt động dịch thuật và các công trình văn học dịch mới xuất hiện.

Các tác phẩm văn học dịch được giới thiệu thường xuyên và đầy đủ sẽ cung cấp cho các nhà chuyên môn, nhà văn, nhà phê bình văn học... cái nhìn toàn cảnh về từng dòng văn học và những đặc điểm riêng của chúng. Các nghiên cứu văn học dịch của GS. Phương Lưu, Nguyễn Khắc Phi, Phạm Tú Châu, Vũ Ngọc Tiến với chuyên đề về sách dịch văn học Trung Quốc; hay sách dịch văn học Pháp ở Việt Nam của GS. VS. Hoàng Trinh, các giáo sư, các nhà nghiên cứu Lê Hồng Sâm, Đặng Anh Đào, Lộc Phương Thủy, Phạm Quý; về văn học Nga ở Việt Nam của Phan Hồng Giang, Lê Sơn, Nguyễn Hải Hà, Thúy Toàn... là những nghiên cứu bước đầu về quá trình dịch thuật.

Mảng văn học dịch dù đã có những đóng góp to lớn và đạt được thành tựu đáng kể, nhưng những công trình nghiên cứu xứng tầm lại chưa có. Đã có ý kiến cho rằng, “đối với sách văn học dịch lâu nay có thể nói chưa có sự nghiên cứu phê bình một cách nghiêm túc, đúng nghĩa của nó, các nhà nghiên cứu phê bình đều lảng tránh mảng sách này (...). Có đôi ba bài viết về sách dịch thỉnh thoảng xuất hiện đâu đó thì hầu như đều là những bài phát biểu cảm tính. Ở những bài giới thiệu sách dịch hiếm hoi ta cũng chỉ thấy những lời khen chung chung, mà chủ yếu là khen giá trị của nguyên tác, còn về lao động của người dịch những lời khen chê đều mờ nhạt, không có căn cứ dẫn chứng...” (Thúy Toàn, 1996, tr.56). Có thể nói, làm công tác phê bình văn học đã khó, làm lý luận phê bình văn học dịch lại càng khó khăn hơn và để thực hiện được

công việc này đòi hỏi người nghiên cứu phải thực sự có năng lực, tâm huyết và niềm say mê.

Dù những công trình nghiên cứu về văn học dịch chưa nhiều nhưng với sự phát triển của riêng mình, văn học dịch vẫn đóng một vai trò đặc biệt quan trọng. Nó thực sự là mảnh đất rộng lớn cho các công trình nghiên cứu khoa học và nhà nghiên cứu văn học khai phá.

4. Thỏa mãn nhu cầu ngày càng lớn của độc giả

Nếu như trước kia độc giả Việt Nam chỉ có cơ hội tiếp cận những tác phẩm của các nền văn học lớn như Trung Quốc, Nga, Anh, Pháp, Mỹ và một số lượng rất ít tác phẩm của các nền văn học khác thông qua các bản dịch, thì hiện nay họ có thể thưởng thức các tác phẩm văn học của rất nhiều nền văn học khác nhau trên thế giới như Thổ Nhĩ Kỳ, Hàn Quốc, Nhật Bản... Các tác phẩm văn học được dịch sang tiếng Việt cũng ngày càng phong phú về thể loại và đa dạng về đề tài giúp độc giả tiếp cận toàn diện hơn, sâu sắc hơn với văn học thế giới.

Hiện nay, nhu cầu thưởng thức các tác phẩm văn học dịch của độc giả Việt Nam ngày càng tăng. Theo quan sát của chúng tôi, trên thị trường sách hiện nay, lượng tác phẩm dịch nhiều hơn và bán chạy hơn các tác phẩm sáng tác. Sở dĩ là vì trong khi nền văn học sáng tác trong nước chưa có nhiều đột phá như thời kỳ trước thì mảng văn học dịch lúc này lại tiến quá nhanh, liên tiếp cập nhật tới độc giả những bản dịch mới của văn học thế giới. Hơn nữa, thị hiếu thẩm mỹ của công chúng yêu sách cũng có sự thay đổi, những tác phẩm văn học

hiện đại của thế giới với lối viết, cốt truyện sáng tạo đã thu hút người đọc mọi lứa tuổi, đặc biệt là những cuốn truyện mang tính giải trí cao như *Harry Potter* của J. K. Rowling, *Cậu bé cười rông* của Christopher Paolini, các tác phẩm của nhà văn Mỹ Sidney Sheldon... hay những tiểu thuyết của các nhà văn trẻ Trung Quốc.

Văn học dịch ở Việt Nam trong những năm gần đây phát triển tương đối mạnh mẽ với số lượng dịch giả và dịch phẩm tăng lên nhanh chóng. Tuy vẫn còn nhiều hạn chế, song phải nhìn nhận một thực tế là, nếu không có đội ngũ những dịch giả văn học thì chắc chắn rất ít độc giả Việt Nam có thể được thưởng thức những áng văn chương hay của thế giới.

Ngày nay, việc tiếp xúc với nguyên tác văn học không còn khó khăn như những giai đoạn trước, hơn nữa mặt bằng nhận thức của độc giả đã nâng lên nên sự đòi hỏi về chất lượng dịch ngày một khắt khe hơn. Điều đó vừa là thách thức, vừa là cơ hội cho văn học dịch Việt Nam. Nó là động lực thúc đẩy để các dịch giả làm việc nghiêm túc, cho ra đời tác phẩm văn học dịch chất lượng cao.

Trải qua nhiều thăng trầm, văn học dịch vẫn chứng tỏ được sức hút mạnh mẽ của nó với độc giả. Trong thời kỳ hội nhập, để phát triển nền văn học nước nhà, cần phát huy nguồn lực nội tại của đất nước, đồng thời tiếp thu, kế thừa những tinh hoa của thế giới, trong đó hoạt động dịch thuật luôn đóng vai trò then chốt và vô cùng quan trọng. Bởi vậy, cần có cái nhìn và sự đầu tư hợp lý, đúng tâm để văn học dịch Việt Nam phát huy được hết vai trò quan trọng của mình □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Vũ Tuấn Anh (1995), “Văn học dịch trong sự hình thành văn học Việt Nam”, Tạp chí *Văn học*, ngày 1/1.
2. Lưu Văn Bồng (1997), *Văn học dịch và tiến trình văn học dân tộc*, Nxb. Thanh Niên, Hà Nội.
3. Nguyễn Văn Dân (2012), *Văn học dịch hiện nay - Những vấn đề đặt ra*. Báo cáo đề dẫn Hội thảo: “Những vấn đề lý luận và thực tiễn của văn học dịch hiện nay” do Hội Nhà văn Việt Nam tổ chức ngày 10/8/2012 tại Hà Nội.
4. Nguyễn Văn Dân (2012), *Dịch thuật - một công cụ quan trọng để thực hiện nguyên tắc chia sẻ tri thức và đối thoại văn hóa trong xã hội tri thức*, Báo cáo tại Hội thảo “Những vấn đề lý luận và thực tiễn của văn học dịch hiện nay” do Hội Nhà văn Việt Nam tổ chức ngày 10/8/2012 tại Hà Nội.
5. Trương Đăng Dung (2004), *Tác phẩm văn học như là quá trình*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi (2006), *Từ điển Thuật ngữ văn học*, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
7. Lê Đức Mẫn (2012), *Những vấn đề đàng sau quỹ hỗ trợ quảng bá văn học Việt Nam-văn học Nga*, bài phát biểu trong hội thảo “Những vấn đề lý luận và thực tiễn của văn học dịch hiện nay” do Hội Nhà văn Việt Nam tổ chức ngày 10/8/2012 tại Hà Nội.
8. Minh Thi (2011), *Dịch văn học và văn học dịch Hàn Quốc: mới ở bề mặt* baomoi.com
<http://laodong.com.vn/vanhoc/dich-van-hoc-va-van-hoc-dich-han-quocmoi-o-be-mat-19190.bld>
9. Thúy Toàn (2009), *Những con đường*, Nxb. Văn học, Hà Nội.
10. Thúy Toàn (1996), *Văn học dịch và dịch văn học*, Nxb. Văn học, Hà Nội.
11. Thúy Toàn (1999), *Không phải của riêng ai*, Nxb. Văn học, Trung tâm Văn hóa ngôn ngữ Đông Tây, Hà Nội.
12. Hữu Việt (2012), *Dịch văn học: Quảng bá cho người, quảng bá cho mình*, bài viết trong hội thảo “Những vấn đề lý luận và thực tiễn của văn học dịch hiện nay” do Hội Nhà văn Việt Nam tổ chức ngày 10/8/2012 tại Hà Nội.
13. Tạp chí *Nghiên cứu Văn học*, số 12/2009.
14. <http://www.vietnamplus.vn/van-hoc-dich-phong-phu-nhung-kho-phan-luong/129274.vnp>